

LEFAPHA LA THUTO LA GAUTENG

HLAHLLOBO YA MAKGAOLAKGANG

**SESOTHO PUO YA TLATSETSO
BOEMO BO PHAHAMENG
(Pampiri ya Pele)**

NAKO: dihora tse 2

MATSHWAO : 80

DITAELO:

- Pampiri ena e na le dikarolo tse tharo e leng A, B, C.
 - Araba dipotso kaofela.
 - Nomora dipotso ka nepo.
 - Fana ka mosebetsi o makgethe.
-
-

**KAROLO YA A
TEKOKUTLWISISO**

POTSO 1

Bala seratswana se latelang o ntano araba dipotso tse tla latela:

Ke a tshepa hore kaofela re hlokomela hore dithethefatsi di senya le ho bolaya ba di sebedisang. Re tshwanela le ho hopola hape hore tshenyo ha e felle mono. Ba phelang le phofu ena ya dithethefatsi le bona ba ameha ka tsela eo batho ba bang ba sa e nahaneng. Dithethefatsi tsena di bitswa ka mabitso ohle, "bococaine, Ecstasy, LSD, le ka boHeroin. "Mohlomong di mabitsomonate empa tsona di a bolaya ebile ha di na molemo."

Ha e mong wa baldoko e eba lehlatšipa la dithethefatsi, beng ka yena ba a mo tenehela, ba lahla tshepo mme ba qetella ba se ba sena taba le yena ho hang. Ho bonolo ho lahla e mong wa leloko la hao ha a se a sa kgone ho phela ntle le dithethefatsi hoba le bona ba mehlolo le; ba ya utswa, ba leshano, ba hlokafatsa batho ebile ba kenya batho ba bang tšietsing tseo ba sa tsebeng le hore na ba tla tswa jwang. Re lebala ntšha e le nngwe, ya hore le bona e ntse e le batho ba hlokang thuso le tšhehetso jwaloka mang le mang. Mohlomong le bona kamoso, ba tla thusa batho ba bang, le hona ho sebedisana le basepolesa le setjhaba ho ba bontsha kotsi ya dithethefatsi le hona ho tshwarisa ba di rekisang.

Dingaka di dumela hore motho ya tsubang dithethefatsi o ka mo nyonya kapa hona ho mo hloela lefu, etswe ha di tsamaye di le ding thethefatsi tsena. Di ka tsamaisana le hore motho a senyehelwe ke mosebetsi, di theola seriti hape le ba o potapotileng ha ba sa o tshepa, ebile ba a o kgesa.

Tlhekefetso ya maikutlo le tshenyo ya tjelele e bakwang ke batho ba tsubang dithethefatsi ke e tshabehang. Tshotleho, lehloyo, tshabo, kgalefo le ho tlaellana, di a pakellana, e be hona ho etsa hore o se ratwe ka lapeng. Nakong eo ba lehang hore motho ya jwalo a thuswe le bona ba ntse ba hoka thuso ka ha ba amehile maikutlo ha bohloko. Ho na le dihlopha tsa thuso tse jwaloka "Nar-Aron" le Al-ano" tsona di thusa malapaa utlwileng bohloko ka baka la hore e mong wa leloko ke phofu ya dithethefatsi. Ba etsa sena ka kgopolo le tshepo ya hore ya batlelwang thuso o tla kgothala ha a bona ba mo thusang le bona ba batla thuso.

Ho qoba ho phetha tshebediso ya dithethefatsi, thuto e tshwanetse ho fuwa batho bohle mabapi le kotsi ya ho di sebedisa. Baetapele setjhabeng jwaloka baruti, mesuwe, dingaka le bona bomalome ba ka thusa ho fetola bophelo ba motho ya inehelletseng. Haeba motho a sa fetohe, bohle ba ithaopileng ho mo thusa ba hopole dintlha tsena tse tharo, o ka se laole tsela tsa motho hoba ha se wena ya entseng dithethefatsi mme o keke wa kgona ho fodisa motho ya inehelletseng. Thuso ya pele e swa ho motho, ke hore botebong ba pelo ya hae. Tabataba ke ena, ha re ba feng lerato le tshehetso hle!

(E fetoletswa Sesothong ho tswa ho *True love* ya May 2005)

- 1.1 Ngola kotsi tse PEDI tse bakwang ke tshebediso ya dithethefatsi. (2)
- 1.2 Hobaneng ho ba bonolo ho lahla kapa ho nyahlatsa motho ya tsubang dithethefatsi? (Fana ka ntlha tse PEDI) (2)
- 1.3 Ke thuso efe eo batho ba tsubang dithethefatsi ba e hlokanang? (2)
- 1.4 Hlalosa hore hobaneng o ka nyonya motho ya laolwang ke tshebediso ya dithethefatsi. (2)
- 1.5 Ngola mefuta e MMEDI ya tlhekefetso e bakwang ke diphofu tsa dithethefatsi ho ba malapa a bona. (2)
- 1.6 Mefuta ena ya tlhekefetso e hlahella ka tsela tse jwang, ngola tse THARO. (3)
- 1.7 Ngola dihlopha tse PEDI tsa thuso tseo ba leloko ba ka sebedisanang le tsona. (2)
- 1.8 Ke ka mabaka afe mekgatlo ena e mmedi e ileng ya thehwa. Ngola a9mabedi. (2)
- 1.9 Ho qoba tshebediso ya dithethefatsi setjhabeng ke mehato efe e MMEDI eo re ka e nkang (2)
- 1.10 Ha eba motho ya thuswang, a sa amohele thuso, ke eng eo o ka ikgothatsang ka yona. Bolela dintlha tse pedi. (3)

- 1.11 Matsapa ao re ka a nkang re le setjhaba ho thusa ba sebedisang dithethefatsi ke afe? (2)
- 1.12 Fana ka ntlha tse THARO tseo e leng sesupo sa hore motho o tsuba dithethefatsi. (3)
- 1.13 Ha ho ne ho ena le motho ya tsubang kapa hona ho sebedisa dithethefatsi haeno, o ne o tla mo thusa jwang? (2)
- 1.14 Ngola ditlamorao tse PEDI tse bakwang ke ho tsuba dithethefatsi. (2)
- 1.15 Ngola mefuta e MMEDI ya dithethefatsi eo bana ba sekolo ba e tsubang. (2)
- 1.16 Ke sefe se bohlokwa se tshwanelwang ho etswa haeba motho a tsebana le ba bang ba rekisang dithethefatsi, tshehetsa karabo ya hao. (2)

MATSHWAO A KAROLO YA A: [35]

**KAROLO YA B
KAKARETSO**

POTSO 2

Akaretsa seratswana se latelang ka dintlha tse supileng tsa bohlokwa.
Mantswe ao o a sebesisitseng a se fete (110)
Ngola ka mkgwa wa seratswana mme o bontshe palo ya mantswe a sebedisitsweng qetellong ya seratswana.

Moshanyana e mong o ne a hlola a mametse letsatsi lohle mane sekolong, haholo thutong e mona e bitwang "Biology" mme sehlopha sa hae se bala karolong ya dinoha. Titjhere ya be e le motho ya nehlweng ho hlalosa taba hartle, seo a se rutwang se be se bonwa ke barutwana ba hae."Dinoha tsa mofuta wa tlhware ha di lome ebile ha di na mahloko a fumanwang ho bomarabe.
Ke nthohadi tse botenya ba sefate, tse bolelele ba maoto a ka bang mashome a mabedi ha di hodile. Diatisa ho fumanwa merung di ithatile difateng moo diphoofolo di fetang le teng ha di ya metsing. Phoofolo e iphetelang ka tlasa sefate e tshoha ntho e se e ithata ka yona, e ba e e bjabjaretsa masapo, e ntano e kwenya e ntse e le jwalo" Titjhere a qetella a bontshitse sehlopha sa hae setshwantsho se kang se a phela sa tlhware e ahlame

Dithutong tse ding moshanyana o ne a re o mametse a tshoha a se a bona setshwantsho sane sa tlhware. Le moo ho dutsweng lapeng ka phirimane pele ho uwa matlong, o ne a sa lebale thuto ya motsheare seko long. Ha a robetse bosiu lapeng ke eo a lora a haola merue metala ya naha ya Natala. Moo a kgokgonang ka tlasa difate ha a re mahlo, a bona ntho a thatoloha butle sefateng e se e mo tonetse mahlo a sa panyeng, e bile e ntse e itatswatatswa. Ao, a hana ho bona ntho e mpe, moshanyana a di bona matswele ho eketsa naha pakeng tsa hae le sera. Ka ho tshaba makala a difate, a kgokgona ka tlasa se seng, le leng la ona la hana ka yena, Yare ha a hetla hape a fumana hore jwale ke yena kapa ke noha. A ithutla a ba a re fatshe po! ka dimpa. A be a se a le teng monga meru e metala. Moshemane a re ka pelong, le kgale ka ho nalo, a be a se a e rahile ebile a hlabile mokgosi. Mme wee-ee a hweletsa a tshohile. A tsoha ka yona nako eo.

(E tswa ho *Meqoqo ya phirimana* - J.G. Mocoancoeng)

MATSHWAO A KAROLO YA B: [10]

**KAROLO YA C
TSHEBEDISO YA PUO**

POTSO 3

Bala seratswana se latelang o nto araba dipotso tse itshetlehileng ho sona.

Lefatsheng le leng le le holo ho ne ho busa morena e mong ya bohale. Eitse ka tsatsi le leng ha a tshwanela ho etsa mokete wa lesatsi la hae la tswalo, a rera ho mema batho bohle ba lefatshe la hae. E mong le e mong o ne a tshwanela ho fumana mokotlana o tletseng tjelele. Naheng eo yohle, batho ba itokisetša ho ya moketeng. E ne e le mafutsana, bakudi, bana ba lapileng, nka mpa ka re batho ba mefuta yohle.

- 3.1 Qolla lekgetholli ho tswa seratswaneng. (1)
- 3.2 Sebedisa lekgetholli leno ho bopa polelo ya hao. (1)
- 3.3 Qolla lekgethi ho tswa seratswaneng o be o hlalose hore ke la mofuta ofe. (2)
- 3.4 Sebedisa lekgethi leno ho bopa polelo e ho lekgethe letlang. (2)
- 3.5 Qolla polelo e nang le leamanyi o be o sehelle leamanyi leno mola. (1)
- 3.6 3.6.1 Qolla lebitso le le leng le nyenyefaditsweng, o be o bope polelo e bongateng ka lebitso leo. (2)
- 3.6.2 Qoholla lekopanyi, mme o le ngole. (1)
- 3.6.3 Sebedisa lekopanyi leno polelong ya hao. (1)

- 3.7 Sebedisa polelo ena ho araba dipotso tse latelang: **Naheng eo yohle, batho ba itokisetsa ho ya mokiteng.**
- 3.7.1 Isa polelo ho lekgathe lefetile. (2)
- 3.7.2 Ngola polelo ena e le ho sekaotlwaelo. (2)
- 3.7.3 E ngole e le tatolong. (2)
- 3.7.4 Qala polelo ena hape, empa o sebedisa lebotsi **Na**. (2)
- 3.7.5 Qolla lesupi mme o le sebedise polelong ya hao le sebetsa le lebitso ho matlafatsa polelo. (2)
- 3.8 Lentswe lena “busa” le meelelo e mengata. Le sebedisa ho bopa polelo tse PEDI tse nang le meelelo e fapaneng. (4)
- 3.9 Bala polelo ena **A rera ho mema batho bohle ba lefatshe la hae.**
- 3.9.1 E ngole hape o qale ka leakaretsi e le moetsi polelong. (2)
- 3.9.2 Sebedisa leetsi **mema** ho bopa maetsi matso a latelang, o be o a sebedise dipoleleng tsa hao.
- (a) leetswa (2)
- (b) leetsaki (2)
- 3.9.3 Ngololla polelo ena feela o sebedise leemedi sebakeng sa lebitso “batho” (1)
- 3.10 Ngola lelatodi la lentswe lena “**morena**” mme o le sebedise polelong eo e leng ya hao. (1)
- 3.11 Bopa maele ka lentswe lena morena. (2)

MATSHWAO A KAROLO YA C: [35]

MATSHWAO KAOFELA: 80